
Захист і збереження флори в Україні: Транскордонний контекст

Ірина Вакулик

Кафедра журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-4812-7719

Для цитування цієї статті:

Вакулик Ірина. Захист і збереження флори в Україні: Транскордонний контекст. International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy. Vol. 1, No. 4, 2022, pp. 1-8. doi: 10.46299/j.isjpp.20220104.01.

Надійшла до редакції: 24 жовтня 2022 р.; **Схвалено:** 29 жовтня 2022 р.;

Опубліковано: 01 грудня 2022 р.

Анотація: Україна, що здавна знаходилась на перехресті шляхів із «варяг» у «греки», нині не може бути осторонь у розв'язанні нагальних екологічних проблем, пов'язаних із захистом і збереженням флори. Існує низка законодавчих документів, де роз'яснено, у який спосіб на державному рівні має здійснюватись контроль за виконанням прописаних положень. Мета дослідження полягає у виявленні чинних міжнародних договорів України щодо охорони довкілля і збереження флори, аналізі властивостей імплементації та створенні механізму її застосування у проєкції на національний рівень. Стратегія дослідження вибудована із застосуванням описового методу. У широкому значенні «імплементація» у пов'язана із формуванням джерельної бази даних щодо чинних міжнародних договорів України у контексті охорони довкілля; проведенням аналітичних досліджень з охорони навколишнього середовища із залученням державних джерел і реєстрів, випрацювання методів проведення та надання екологічних експертиз; укладанням на державному рівні кейсів-звітів щодо впливу господарської діяльності людини на навколишнє середовище; наданням стратегічної екологічної оцінки нинішнього стану довкілля за регіональним поділом у державі. Необхідно залучати кошти для створення фондів фінансової підтримки; сприяти формуванню «екологічних знань; урахувати громадську думку; застосувати медіа-контроль; моделювати сценарії щодо збереження флори; здійснювати моніторинг фактичного впливу *homo technicus* на довкілля; дотримуватись усіх вище згаданих складових (на законодавчому природоохоронному та соціокультурному рівнях).

Ключові слова: імплементація, міжнародні угоди, збереження флори, захист зелених насаджень, охорона довкілля.

1. Вступ

На сучасному етапі екологічні проблеми виходять далеко за рамки національних кордонів і мають транскордонний, регіональний чи навіть глобальний характер [2, С. 7; 11; 12]. Як зазначають укладачі «Британіки», «Завдання сучасного суспільства – розуміти економічні цінності екосистем Землі, оскільки часто вони сприймаються як належне. <...> Досконале знання факторів, що викликають вимирання, і вразливість різних видів до них є невід'ємною частиною збереження видів. Значною мірою охорона полягає в усуненні або зменшенні цих факторів і для найуразливіших видів і в місцях, де види є найбільш вразливими. Велика частина завдань фахівців з охорони природи полягає в тому, щоб захистити середовища

існування, достатньо великі для розміщення життєздатних популяцій видів, спочатку вирішуючи, де повинні бути пріоритети, а іноді й відновлюючи місце існування, яке вже було знищено» [3]. Відтак, Україна, що здавна знаходилась на перехресті шляхів із «варяг» у «греки», нині не може бути осторонь у розв'язанні нагальних екологічних проблем, пов'язаних із захистом і збереженням флори [12].

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом нашого дослідження була нормативна база України, пов'язана із міжнародними угодами щодо охорони флори і фауни. Формування екологічних знань у збереженні навколишнього середовища – неодмінний атрибут у ланцюгу «Екологія – Право – Людина», а відтак повинна бути мотивація їхнього дослідження.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження полягає у виявленні чинних міжнародних договорів України щодо охорони довкілля і збереження флори, аналізі властивостей імплементації та створенні механізму її застосування у проекції на національний рівень.

4. Аналіз літератури

У науковій літературі вже неодноразово піднімалися питання щодо імплементації, однак «відсутність чіткого визначення способів імплементації в міжнародному праві та сталого погляду на її суть у вітчизняній науці відповідним чином позначилися на стані національного законодавства, що регулює процес імплементації» [6]. Також аналізувалась інтегруюча роль міжнародного права між національними правовими системами [10], проводились комплексні дослідження на ґрунті спільних онтологічних та аксіологічних засад (див. праці М. Буроменського, В. Денисова, А. Дмитрієва, В. Євітова, П. Мартиненка, Л. Тимченка). Проте складові даної проблематики у контексті захисту і збереження флори не отримали належного висвітлення, хоча існує низка законодавчих документів, де роз'яснено, у який спосіб на державному рівні має здійснюватися контроль за виконанням прописаних положень.

5. Методи досліджень

Робота здійснювалась у рамках проекту № 110/551-пр «Створення реєстру цінних рослин парків і скверів м. Києва на основі термінологічних стандартів». Стратегія дослідження вибудована із застосуванням описового методу, що дозволив пояснити особливості актуальності проблематики на даному етапі розвитку, тобто у синхронії, а також на основі поєднання загальнонаукових методів пізнання – аналіз/синтез, індукція/дедукція, аналогія, які дозволяють вивчати проблематику імплементації міжнародних угод щодо захисту і збереження флори з погляду суспільно-історичної значущості.

6. Результати досліджень

У 2012 р. Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 17.12.2012 р. № 659 затверджено Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації) [5, С.16].

Як розуміють імплементацію на національному рівні? Це подача інформації про основні національні нормативно-правові акти, які сформувалися на базі чинних міжнародних угод, діють із використанням закладених принципів, регулюються правовими актами. Розглянемо

основні міжнародні документи, якими послуговується Україна і регулює відносини у державі щодо захисту навколишнього середовища.

На державному рівні Постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2000 р. № 1822 «Про заходи щодо забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України» було затверджено низку організаційно-інституційних заходів із питань імплементації Конвенції «Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення», також було визначено адміністративні органи держави з питань виконання вимог Конвенції, серед яких Міністерство охорони навколишнього природного середовища України посідає чільне місце.

16.04.2002 р. Наказом № 147/110 Міністерства екології та природних ресурсів України і Міністерства аграрної політики України затверджено Правила видачі дозволів та сертифікатів на ввезення в Україну та вивезення за її межі зразків видів дикої фауни і флори, які є об'єктами регулювання Конвенції. 25.07.2007 р. Постановою № 953 Кабінету Міністрів України затверджено Порядок видачі дозволів на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, упроваджені для багаторазового переміщення через митний кордон України.

Державний контроль регулюється Положенням про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон і у зоні діяльності регіональних митниць і митниць, що затверджене Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 08.09.1999 р. № 204. Також порядок і вимоги щодо охорони, використання і відтворення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, визначаються Законом України «Про Червону книгу України» від 07.02.2002 р. № 3055-III. Охорона об'єктів Червоної книги України забезпечується, зокрема, шляхом пріоритетного створення заповідників, інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду; завдяки розширенню екологічної мережі на територіях, де перебувають об'єкти Червоної книги України; шляхом розроблення проектної документації, проведення екологічної експертизи.

В Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання охорони об'єктів дикої флори та фауни, так і середовища їхнього існування. Основними законодавчими актами стали закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природнозаповідний фонд України», «Про планування і забудову територій», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України», «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.», Земельний, Лісовий та Водний кодекси України.

Згідно з ст. 26 Закону України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 р. № 591-XIV та ст. 37 Закону України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. № 2894-III охорона рослинного і тваринного світу забезпечується шляхом установлення правил та науково обґрунтованих норм охорони, раціонального використання і відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу, встановлення заборони та обмежень при використанні об'єктів рослинного і тваринного світу, встановлення особливого режиму охорони видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

Із метою збереження природних комплексів, проведення наукових досліджень і спостережень за станом навколишнього природного середовища, розроблення на їх основі природоохоронних рекомендацій, поширення екологічних знань, сприяння у підготовці наукових кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та заповідної справи, а також координації та проведення наукових досліджень в Україні створено установи природнозаповідного фонду. Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні затверджена Постановою Верховної Ради України від 22.09.1994 р. № 177/94-ВР, передбачає систему заходів, спрямованих на збереження унікальних і типових ландшафтів, інших природних комплексів, біологічного різноманіття, в тому числі генофонду рослинного і тваринного світу, підвищення ролі заповідних територій у розробці наукових основ раціонального природокористування та охорони природи, розвитку природознавчих наук,

здійсненні моніторингу навколишнього природного середовища, підготовці висококваліфікованих фахівців, екологічному та патріотичному вихованні громадян. Наказом № 245 від 06.07.2005 р. Міністерством охорони навколишнього природного середовища України затверджено нормативно-правові акти про організацію територій установ природно-заповідного фонду: «Положення про Проект організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів», «Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів», «Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів», «Положення про Проект організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів».

Також до базових законодавчих актів, що спрямовані на виконання зобов'язань, передбачених Конвенцією про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, належать закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 р. № 1805-III, «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII. Згідно Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 рр.» від 20.04.2004 р. № 1692-IV збереження і примноження культурних цінностей належать до пріоритетних напрямів політики держави у сфері культури, а охорона культурної спадщини є міжнародноправовим зобов'язанням нашої держави перед світовою спільнотою. Постановою Кабінету Міністрів України від 09.09.2002 р. № 1330 було затверджено Комплексну програму паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003-2010 рр.; проблеми культурної і природної спадщини в Україні неодноразово були предметом розгляду Верховною Радою України (Постанова Верховної Ради України від 27.11.2003 р. № 1351-IV «Про інформацію Кабінету Міністрів України про сучасний стан та перспективи охорони об'єктів культурної спадщини України, а також пам'яток історії та культури українського народу, що знаходяться за її межами»; Постанова Верховної Ради України від 12.09.2002 р. № 140-IV «Про інформацію Кабінету Міністрів України про здійснення державної політики щодо виконання законів України «Про природно-заповідний фонд України» і «Про охорону культурної спадщини» та про дотримання посадовими особами вимог чинного законодавства стосовно Національного заповідника «Хортиця» й інших історико-культурних заповідників і об'єктів природнозаповідного фонду».

Хочеться звернути увагу «Конвенцію про охорону біологічного різноманіття» від 05.06.1992 р., м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія, яка була ратифікована 29.11.1994 р. і набрала чинності для України 08.05.1995 р. Постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.1997 р. «Про Концепцію збереження біологічного різноманіття» на виконання Конвенції була затверджена Концепція збереження біологічного різноманіття. Її мета – збереження, покращення стану та відновлення природних і порушених екосистем, середовищ існування окремих видів і компонентів ландшафту; сприяння переходу до збалансованого використання природних ресурсів; підвищення рівня інформованості населення з питань біологічного різноманіття, а також активізація участі громадськості у діяльності щодо його збереження; посилення відповідальності за збереження біологічного різноманіття.

Збереження біологічного різноманіття окремих компонентів довілля передбачено такими нормативно-правовими актами, як Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми «Ліси України» на 2002-2015 рр.» №581 від 29.04.2002 р., Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» №2333-III від 22.03.2001 р., Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.» №1989-III від 21.09.2000 р. тощо. Відтак можна говорити про імплементацію Конвенції щодо збереження біологічного різноманіття на основі поданих національних звітів.

Закон України «Про екологічну експертизу» №45/95-ВР від 09.02.1995 р. визначає об'єкти екологічної експертизи – документацію про впровадження технологій, реалізація яких може

привести до негативного впливу на стан навколишнього природного середовища. Постановою Кабінету Міністрів України №1304 від 17.08.1998 р. «Про Тимчасовий порядок введення державного випробування, реєстрації та використання трансгенних сортів рослин в Україні» встановлено механізми ввезення, державного випробування, реєстрації та використання в Україні генетично модифікованих (трансгенних) сортів рослин, що відповідають вимогам біобезпеки.

У зв'язку з ратифікацією Організації Організації Конвенції 28.11.2002 р. Законом України № 254-IV внесено зміни і доповнення до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», серед яких особливої уваги заслуговують: пропозиції до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища; вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації; участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи; оскарження у судовому порядку рішень щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (Ст.ст. 25 та 251) уведено до наукового обігу поняття екологічної інформації, основи екологічного інформаційного забезпечення; встановлено процедуру судового захисту усіх прав та свобод людини і громадянина, а не лише екологічних (Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV, Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV, Господарсько-процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII)

Розпорядженням від 16.01.2007 р. № 11-р Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, мета якої полягає у забезпеченні збереження та відновлення унікальних природних комплексів Карпат, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне, оздоровче і ресурсне значення. Стратегія спрямована на запобігання негативному впливові на гірські екосистеми і має реалізовуватись у 2 етапи: упродовж 2007-2012 рр. передбачала запровадження екологічно збалансованого підходу до збереження і невиснажливого використання біо- та ландшафтного різноманіття, оптимізація управління земельними, водними ресурсами, річковими басейнами, сільським та лісовим господарством, транспортом, туризмом та плануванням інфраструктури, поліпшення правового забезпечення з питань збереження та невиснажливого використання біорізноманіття з метою приведення його у відповідність з міжнародними вимогами, удосконалення системи регулювання невиснажливого використання біоресурсів з урахуванням інтересів різних секторів економіки та місцевого населення, а також активізація процесу формування екомережі Карпат; а наступні роки (2013-2020 рр.) – забезпечення державного і громадського контролю за виконанням вимог Карпатської конвенції, впровадження ефективного механізму управління Карпатською екомережею та її компонентами.

Питання щодо ефективного залучення державних установ, провідних наукових установ, бізнесу та громадськості до впровадження положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат і регіональних інструментів розглядається одним з основних завдань національної екологічної політики у питаннях припинення втрат біо- та ландшафтного різноманіття, екомережі, розвиток заповідної справи, що передбачається у Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 р., схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 880-р.

Таким чином, умови Угоди про політичну асоціацію України та ЄС передбачають впровадження сталого економічного розвитку та механізмів «зеленої» економіки, що відповідає принципам реалізації стратегії сталого розвитку прийнятої на саміті ООН «Ріо+20». Процес екологізації економіки має два виміри – екологічна модернізація економіки та

формування нових «зелених галузей» економіки. Детальний аналіз за секторами економіки наведений у дослідженні А. В. Іщенко [4].

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Імплементація міжнародних угод в Україні щодо захисту і збереження флори повинна здійснюватися за допомогою упровадження нормативних документів, які діють на національному рівні. Тож подальшим нашим дослідженням буде вивчення механізмів їхнього застосування.

8. Висновки

Отже, на нашу думку, у широкому значенні «імплементація» у пов'язана із:

- 1) формуванням джерельної бази даних щодо чинних міжнародних договорів України у контексті охорони довкілля (шляхом укладання та видання довідників-каталогів про міжнародно-правові Акти, Протоколи, Конвенції, Угоди, Директиви, Проекти, Стратегії, Програми, Директиви тощо);
- 2) проведенням аналітичних досліджень з охорони навколишнього середовища із залученням державних джерел і реєстрів, випрацювання методів проведення та надання екологічних експертиз;
- 3) укладанням на державному рівні кейсів-звітів щодо впливу господарської діяльності людини на навколишнє середовище;
- 4) наданням стратегічної екологічної оцінки нинішнього стану довкілля за регіональним поділом у державі;
- 5) залученням коштів для створення фондів фінансової підтримки організаціям, які відповідають за збереження, захист та відновлення флори;
- 6) формуванням «екологічних знань» (надання неурядовим організаціям, органам місцевого самоврядування, навчальним закладам тощо вичерпної інформації щодо обізнаності про міжнародні природоохоронні договори України);
- 7) урахуванням громадської думки про світові екологічні пріоритети і нинішній збалансований екостан держави;
- 8) постійним застосуванням медіа-контролю щодо проведення екологічних заходів на місцевому, регіональному та державному рівнях;
- 9) моделюванням сценаріїв щодо збереження флори;
- 10) моніторингом фактичного впливу homo technicus на довкілля з метою збереження флористичного різноманіття (за допомогою анкетувань, опитувань, слухань, проведення конференцій);
- 11) дотриманням усіх вище згаданих складових (на законодавчому природоохоронному та соціокультурному рівнях).

Список літератури:

- 1) Державна політика сталого розвитку на засадах «зеленої» економіки. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1237/>
- 2) Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. (2009) Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля. Львів. 2009. 203. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/149/files/ielguidedefinalnocover.pdf>
- 3) Запобігання втраті біорізноманіття. *Enciclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/science/conservation-ecology/Which-species-are-most-vulnerable-to-extinction#ref272701>

- 4) Іщенко А. В. (2017) Маркетингові технології розвитку конкурентоспроможності товарного експорту: дисертація. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.02/2017/Ishchenko_diss.PD
- 5) Марушевський Г. Б. (2014) Стратегічна екологічна оцінка. Київ: К.І.С., 2014. 88.
- 6) Медведєв Ю. (2014) Імплементация норм міжнародного права у право України: зміст і способи реалізації. *Публічне право*, 2014. № 1 (13). 129-135.
- 7) Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>.
- 8) Національний звіт з імплементції Організації Конвенції (2016). URL: <https://menr.gov.ua/news/32678.html>
- 9) Особливості імплементції міжнародних договорів у внутрішній правопорядок у галузі повітряного права України (2009). *Віче*, №22, листопад 2009. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/1744/>
- 10) Плавич В. П. (2017) Імплементация норм і принципів сучасного міжнародного права у внутрішнє право (порівняльно-правові аспекти). *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*, 2017. Том 16. Вип. 2 (36). 39-52.
- 11) Паркові насадження м. Хмельницького: сучасний стан та шляхи оптимізації (2018). Дудин Р. Б. та ін. *Біоресурси і природокористування*. Т. 9. N.5-6. 125-130. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bio/article/view/9609> (дата звернення: 23.02.2018).
- 12) Шинкарук О. В., Вакулик І. І. (2018). Моніторинг зелених насаджень і реєстр назвдерев та кущів: проблемні питання опису. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. Вип.281. 157-162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_fil.n_2018_281_21
- 13) Vakulyk I. I. (2012) Scientific thinking and its influence on the formation of a scientific world. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Philology*, 2012. Vyp. 3. 145-154.
- 14) Vakulyk, I. I. (2015). *Linhvistychni aspekty naukovoї komunikatsii u synkhronii ta diakhronii* [Linguistic aspects of scientific communication in synchrony and diachronic]. Kyiv. 280.
- 15) Vakulyk, I. I. (2010) The impact of globalization on modern terminology. Cross-cultural and trans-national perspectives. Herceg Novi, Montenegro: Enieda. 144.

Flora protection and conservation in ukraine: the cross-border context

Iryna Vakulyk

PhD in Philology, Associate Professor, Department of Journalism and Language Communication, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4812-7719

Abstract: At the present stage, environmental problems are far beyond national boundaries and have transboundary, regional or even global character. Ukraine, which has long been at the crossroads from “Varangians” to “Greeks”, can not be isolated nowadays in solving urgent environmental problems related to the protection and preservation of flora. There are a number of legislative documents explaining in which way, at the country level, the control over the implementation of the prescribed provisions should be made. The aim of the study is to identify existing international treaties of Ukraine on environmental protection and conservation of flora, the analysis of implementation properties and the creation of a mechanism for its application nationwide. The work was carried out within the project framework № 110/551-pr “The development of the newest principles for building up the register of valuable plants of parks and squares in Kyiv based on terminology standards”. The research strategy is based on the use of descriptive method, which allowed to explain the peculiarities of the issue relevance at this stage of development, that is, in synchrony, as well as on the basis of a combination of general scientific methods of cognition – analysis/synthesis, induction/deduction,

analogy, which allow to study the issues of implementation of international agreements on protection and conservation of flora in terms of socio-historical significance. In the broad sense, “implementation” is connected with: the formation of a source database on the existing international treaties of Ukraine in the context of environmental protection; conducting analytical studies on environmental protection with the involvement of state sources and registers, elaboration of the methods for conducting and providing environmental expertise; making state-level case reports on the impact of human economic activity on the environment; providing strategic environmental assessment of the current state of the environment according to the regional division in the country. It is necessary to raise money for the creation of financial support funds; contribute to the formation of “environmental knowledge”; take into account public opinion; apply media control; to design scenarios for the conservation of flora; to monitor the actual impact of homo technicus on the environment; to adhere to all of the above-mentioned components (at the legislative, environmental and socio-cultural levels).

Keywords: implementation, international agreements, conservation of flora, protection of green plantings, environmental protection.
